

Sameskolan

Riktad tillsyn huvudrapport

Innehåll

Förord.....	4
Sammanfattning.....	5
Eleverna har rätt till likvärdig utbildning.....	5
Sameskolstyrelsen.....	5
Svårt att hitta lärare och läromedel.....	5
Information och rutiner för klagomålshantering behöver förbättras.....	6
Viktigt att samverkan utvecklas.....	6
Verksamheten behöver följas upp mer systematiskt.....	6
1. Inledning.....	7
Sameskolans historia.....	7
Sameskolan - ett tydligt alternativ till grundskolan.....	8
2. Resultatet av den riktade tillsynen.....	9
Inledning.....	9
2.1 Samiska – ett rikt språk med lång historia.....	9
Svårt att hitta lärare och läromedel.....	10
Det behövs gemensamma utgångspunkter.....	10
Eleverna har olika förkunskaper i samiska.....	11
Betyg ska sättas i ämnet samiska.....	12
Många samverkande faktorer – stödjande strukturer behövs.....	12
2.2 Samiska inslag - det som gör en skola till en sameskola.....	13
Kunskap att transformera.....	14
Hur märks det att man går i en sameskola?.....	15
Att stödja elevernas kunskapsutveckling – även i det samiska.....	16
Estetiska uttrycksformer - viktigt i den samiska kulturen och historien.....	17
2.3 Sameskolstyrelsens uppdrag som huvudman.....	18
Ett stort och mångfacetterat uppdrag.....	18
Skolchefen har en central roll.....	19
kvalitetsarbetet viktigt för att utveckla verksamheten.....	19
Kvalitetsarbetet ska dokumenteras.....	20
Viktigt att tillvarata synpunkter för att utveckla utbildningen.....	21

Kvalitetsarbete – en hjälp för att uppnå likvärdighet i utbildningen	21
Tillgång till elevhälsa och särskilt stöd	22
Klagomålshantering och information	23
Utrustning och materiel	23
Behovet av samverkan är stort.....	24
3. Avslutande diskussion.....	25
4. Referenser	27

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet i förhållande till nationella mål och riktlinjer. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö. Tillsynen av sameskolan har haft ett särskilt fokus på i vilken utsträckning verksamheten lever upp till de mål som finns i läroplanen för sameskolan (SKOLFS 2010:251).

Tillsynen av Sameskolorna har skett under våren och hösten 2012. Sameskolorna finns på orterna Kiruna, Karesuando, Gällivare, Jokkmokk och Tärnaby. I flera kommuner finns också elever som har integrerad samisk undervisning inom den kommunala skolan. Den integrerade undervisningen omfattas dock inte av denna tillsyn utan kommer att granskas vid ett senare tillfälle.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade skolorna och skolhuvudman, dels i denna övergripande och sammanfattande rapport. Projektledare för den riktade tillsynen har varit undervisningsrådet Håkan Sandström, Skolinspektionen i Umeå.

Sammanfattning

Skolinspektionen har genomfört en riktad tillsyn av de fem sameskolor som finns i landet. Tillsynen visar att eleverna erbjuds en trygg skolmiljö. Besöken på sameskolorna visar också att personalens engagemang och lärandemiljön skapar förutsättningar för eleverna att känna stolthet över sitt samiska ursprung och utveckla sin samiska identitet. Samtidigt visar tillsynen att det finns brister i verksamheten.

Eleverna har rätt till likvärdig utbildning

Tillsynen av de fem sameskolorna visar att eleverna i olika avseenden inte erbjuds en likvärdig utbildning. Bristerna handlar främst om;

- elevhälsa
- kvalitetsarbete
- utrustning och materiel
- elevernas möjlighet att nå målen i alla ämnen
- simundervisning
- skolbibliotek
- lärare som inte har utbildning för den undervisning de bedriver
- särskilt stöd
- utvecklingssamtal och uppföljning av elevernas kunskaper
- lärare som inte är anställda av huvudmannen

Sameskolstyrelsen

Sameskolstyrelsen som huvudman för sameskolorna är en liten myndighet med många uppdrag. Sameskolstyrelsen har ansvar enligt skollagen som alla andra skolhuvudmän.

Resultaten av tillsynen visar att huvudmannen bland annat behöver ta ett större ansvar för en tydligare samordning och samverkan inom verksamheten. Skolinspektionen bedömer även att det är viktigt att huvudmannen ytterligare följer upp verksamheten.

Svårt att hitta lärare och läromedel

Tillsynen visar att det är svårt för skolorna att hitta utbildade lärare i samiska och lärare med samisk kompetens som även har utbildning för den undervisning de bedriver i de olika ämnena. Ett annat problem för skolorna är att hitta

läromedel *i* och *på* samiska vilket innebär att lärarna får arbeta mycket med att ta fram egna läromedel.

Information och rutiner för klagomålshantering behöver förbättras

Sameskolstyrelsen har som huvudman och statlig myndighet ett informationsansvar. Sameskolstyrelsen har också i sitt uppdrag från regeringen att informera om sameskolan och om samiska undervisningsinslag i skolväsendet. Tillsynen har dock visat på att informationen behöver förbättras. Ett exempel på detta är att under tiden som tillsynen pågått har huvudmannen inte haft en fungerande hemsida. Elever och föräldrar har därför inte haft tillgång till en så viktig informationskanal som en hemsida utgör. Tillsynen har även visat att huvudmannens klagomålsrutiner inte är tillräckligt kända inom verksamheterna samt att ansvarsfördelningen och informationen om klagomålshandlingen inte är tydlig.

Viktigt att samverkan utvecklas

Tillsynen har visat på behovet av en mer utvecklad samverkan på olika nivåer. De små skolenheterna som är geografiskt spridda tillsammans med ett komplext uppdrag gör att lärarna behöver samverka kring frågor som berör flerspråkighet, didaktik, läromedel och utformning av samiska inslag i undervisningen i olika ämnen. I samband med att eleverna ska få betyg i bland annat ämnet samiska har behovet av att diskutera bedömningsfrågor ökat hos personalen. En annan aspekt av samverkan som behöver utvecklas är den mellan sameskolorna och de kommunala skolorna där eleverna från sameskolorna börjar i årskurs 7.

Verksamheten behöver följas upp mer systematiskt

Enligt skollagen ska det systematiska kvalitetsarbetet inriktas mot att uppfylla de nationella målen för utbildningen. Resultaten från tillsynen visar att huvudmannens uppföljning av verksamheten behöver förbättras för att uppnå en effektiv styrning av verksamheten. Huvudmannen behöver i större utsträckning göra systematiska analyser av vilket stöd och vilka resurser sameskolorna behöver i sitt arbete. Det handlar om att analysera och värdera den information som inhämtas och omsätta den till ett konkret utvecklingsarbete. Uppföljningen måste bland annat synliggöra sameskolornas särskilda uppdrag.

Det är viktigt att sameskolstyrelsen som huvudman arbetar för att hitta en samsyn på hur de samiska inslagen ska följas upp och konkretiseras utifrån läroplanens utgångspunkter och innehåll. Huvudmannen behöver i större ut-

sträckning även följa upp verksamheten så att de organisatoriska och personella förutsättningarna är anpassade för verksamhetens behov. Kvalitetsarbetet är också viktigt för att säkerställa att förutsättningarna finns för att sameskolans rektorer ska kunna fungera som pedagogiska ledare med ett tydligt ansvar för utvecklingen på skolan.

1. Inledning

Sameskolan har som egen skolform ett viktigt uppdrag i att förmedla det samiska samhällets och urfolket samernas normer, värdegrund, traditioner och kultur till eleverna i sameskolan¹. Samtidigt finns flera utmaningar för sameskolan att hantera för att sameskolans elever ska få den utbildning de har rätt till. Skolinspektionen har gjort en riktad tillsyn av de fem sameskolor som finns i Sverige. Utgångspunkt för tillsynen är de styrdokument som gäller för sameskolan. Resultaten av tillsynen har presenterats i form av skolbeslut för varje sameskola och ett huvudmannabeslut för Sameskolstyrelsen. I denna huvudrapport presenteras en övergripande bild av resultaten med syfte att skapa en diskussion som i förlängningen kan leda till att sameskolorna kan utvecklas i enlighet med sameskolans läroplan.

Sameskolans historia

Det är nödvändigt att förstå sameskolans sammanhang och därför behöver man veta något om dess historia och under vilka premisser sameskolan växt fram. Under 1600-talet startade systematiska insatser för att kristna och undervisa samerna med en strävan införliva dem i den svenska staten². I början av 1600-talet började kyrkor uppföras i *lappmarken*³ och som ett led i detta ålades samerna att komma till kyrkorna för att undervisas och förhöras i den kristna läran. Den första mer bestående skolan för samerna var den Skytteanska skolan i Lycksele som startade år 1632. Ett syfte med skolan var att ge undervisning i läsning och kristendom för blivande samiska präster och klockare.

Framväxten av den sameskola vi har idag med nuvarande läroplan, är en lång historia med många olika åsikter om vilken utbildning samerna skulle få. Det finns historiskt två tydliga spår i debatten om samernas skolgång som handlar om assimilering eller segregation. De var de som tyckte att samerna inte be-

---

¹ SKOLFS 2010:251 – läroplan för sameskolan)

² Umeå universitet, forskningsarkivet – *Scriptum nr. 35*

³ Umeå universitet, forskningsarkivet – *Scriptum nr. 35*

hövde lika omfattande skolgång och att alltför mycket utbildning kunde hota den samiska kulturen. Begrepp myntades som att "Lapp ska vara lapp" som byggde på en föreställning om att samernas barn inte behövde lika bra utbildning som de svenska barnen. På andra sidan fanns de som tyckte att sameleverna skulle assimileras och undervisas med svenska elever. En mängd olika varianter av skolsystem genomförs över tid med namn som missionsskolor, kateketskolor, nomadskolor, visteskolor, lappskolor, lappfolkskolor m.fl. Under 1900-talets början genomförs kåtaskolreformen. Riksdagen beslutade 1962 att samerna skulle kunna välja mellan två likvärdiga utbildningsmöjligheter, nämligen nomadskola eller grundskola.

Sameskolan har gått från att vara ett alternativ där kraven på utbildningen uttalat var lägre än på ordinarie skolor till att bli ett likvärdigt alternativ. Idag finns en egen läroplan för sameskolan (SKOLFS 2010:251) där kursplanerna och kunskapskraven är de samma som för grundskolan, men där det tillkommer ytterligare två mål i läroplanen för sameskolan. Målen handlar om att eleverna ska kunna tala, läsa och skriva samiska samt att eleverna ska utveckla en funktionell tvåspråkighet. Eleverna ska även få kunskap om samernas kultur, språk, religion och historia.

Sameskolan - ett tydligt alternativ till grundskolan

Sameskolan ska med utgångspunkt från det samiska vara ett tydligt alternativ till den kommunala skolan. Samtidigt är det inte en helt enkel uppgift att konkretisera hur det samiska ska komma till uttryck i utbildningen och i olika ämnen. Kunskap som många gånger kan vara en tyst kunskap och där undervisningen behöver hitta rätt former för att bli en naturlig del i elevernas utbildning.

Att skapa förutsättningar för att kunna bedriva en sameskola som håller en god kvalitet är ett ansvar för sameskolorna och huvudmannen. Samtidigt finns det olika rapporter som pekar på att det fortfarande finns strukturella hinder som försvårar tillgången till utbildning i och på minoritetsspråken. De strukturer som skapats genom historien påverkar nationella minoriteters villkor än idag. Europarådet har bland annat kritiserat Sverige och betonat att det krävs långsiktiga strategier för att lösa brist på lärare inom minoritetsspråken⁴. Andra rapporter har lyft problemet med att det saknas en samisk lärarutbildning och

---

⁴ European charter for regional or minority languages. Application of the charter in Sweden. ECRML (2011) 4. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SwedenECRML4_en.pdf

att lärare i samiska ofta får skapa sina egna läromedel⁵. Det visar på att det är viktigt att även se på förutsättningarna för sameskolans uppdrag i en större kontext.

2. Resultatet av den riktade tillsynen

Inledning

Redovisningen av resultaten efter den riktade tillsynen är indelade i tre huvudområden. Det första området handlar om ämnet *samiska* och hur förutsättningar ser ut för att bedriva undervisning *i* och *på* samiska. Det andra huvudområdet inriktar sig på hur de *samiska inslagen* kommer till uttryck i utbildningen. Det tredje området tar fasta på *huvudmannens ansvar* för utbildningen och hur uppföljningen av verksamheten sker. Sameskolan är en unik egen skolform och därför är det särskilt viktigt att resultaten förstås och kopplas till sameskolans syfte. Samernas kultur, språk och historia är centrala fundament för att förstå hur utbildningen inom sameskolan ska utformas. Styrdokumentet för sameskolan ger en viktig vägledning för hur det ska ske. De tre olika avsnitten i resultatdelen inleds och vävs samman med bakgrundstexter för att skapa viktiga sammanhang för resultaten.

2.1 Samiska – ett rikt språk med lång historia

Det samiska språket är ett rikt språk med en mycket lång historia, och det är inte helt klarlagt hur språket utvecklats och spridits genom årtusenden. Det samiska skriftspråket har inte någon lång historia, och det finns inte något gemensamt skriftspråk för hela det samiska området. Samiska är inte bara ett språk utan åtminstone tre olika samiska språk, Östsamiska som talas på Kola-halvön, centralsamiska som talas i Finland, Norge och Sverige och sydsamiska som talas i Sverige och Norge.⁶ Dessutom indelas dessa språk i olika dialekter eller varieteter. I Sverige talas nord- och lulesamiska som är centralsamiska dialekter och sydsamiska dit också umesamiska i vid bemärkelse brukar räknas. Umesamiska har dock drag av både nordsamiska och sydsamiska. Talare av de olika samiska språken kan ha svårt att förstå varandras olika språk. Därför är det viktigt att ha i åtanke att när man talar om samiska, så är det inte bara

---

⁵ Diskrimineringen av samer DO:s rapportserie 2008:1

⁶ Samer ett ursprungsfolk i Sverige – M.Svonni, professor, Umeå Universitet (nu Tromsø Universitet).

ett språk vilket ställer krav på skolorna att hitta lärare som kan undervisa i de olika varieteterna.

Det samiska språket är en viktig kulturbärare som uttrycker gemensamma erfarenheter, värden och kunskaper som är nedärvda under generationer. Att ge eleverna i sameskolan möjlighet att utveckla kunskaper i det samiska språket och den samiska kulturen är därför centralt. I de övergripande målen i läroplanen för sameskolan och i kursplanen för samiska anges att eleverna ska ges möjlighet att utveckla en funktionell tvåspråkighet. Det innebär i korthet att eleverna ska kunna använda både samiska och svenska när de kommunicerar med andra. I det finns också kopplingen till att ge eleverna möjligheten att utvecklas till flerspråkiga individer med flerkulturell identitet. Kursplanen i samiska är tydlig med språkets funktion som kulturbärare. I kursplanen för samiska ges uttryck för att eleverna i undervisningen ska få möta samiska texter i olika genrer, den muntliga berättartraditionen samt, bilder, filmer och musik som knyter an till samiska traditioner och uttrycksformer.

Kursplanen i samiska lyfter fram sammanhang och helhet, så att eleverna ges möjlighet att utveckla sitt språk, sin identitet och sin förståelse för den språkliga och kulturella mångfalden i det samiska samhället. Denna utgångspunkt ställer stora krav på utbildningens innehåll och att den organiseras på ett sådant sätt att det skapas ämnesövergripande sammanhang.

Svårt att hitta lärare och läromedel

Tillsynen visar att det finns flera omständigheter som försvårar skolornas möjlighet att organisera undervisningen i samiska. Ett problem är att det kan vara svårt att hitta utbildade samisktalande lärare i de olika samiska varieteterna. I vissa fall har man fått lösa det med distansundervisning. En av sameskolorna har idag en lärare för sydsamiska som finns i Norge. Tillsynen visar även på att svårigheten att hitta passande läromedel i samiska är ett återkommande problem.

Det behövs gemensamma utgångspunkter

Intervjuer med personalen på sameskolorna visar på behovet av gemensamma diskussioner och utbildning vad gäller läromedel, didaktik, flerspråkighet och samisk språkutveckling. Flera av de intervjuade lärarna vid sameskolorna uppger att de känner ett behov av att kompetensutveckla sig i det samiska språket och få möjlighet att diskutera och utveckla sitt didaktiska kunnande för att bättre kunna undervisa *i* och *på* samiska. I undervisningen handlar det dels

om undervisning *i* ämnet samiska, men också om hur undervisningen i olika sammanhang ska ske *på* samiska. Tillsynen visar att det i många avseenden saknas en "röd tråd" hur samiskan i undervisningen kan knyta an till olika ämnen och på så sätt stimulera elevernas språkutveckling i samiska. Ett exempel på detta som framkommer i intervjuer med lärarna är hur estetiska ämnen och uttrycksformer som musik, drama, teater och konst kan knytas till det samiska och stimulera elevernas språkutveckling i samiska. Vid intervjuer uttrycker lärare att de tycker att de estetiska uttrycksformerna är värdefulla för att knyta an till den samiska kulturen och utveckla elevernas språk, men att det kan vara svårt att hitta bra gemensamma former för hur det ska ske.

Ett annat problem är att det ofta saknas läromedel i samiska. I många fall tvingas skolorna köpa in läromedel från Norge. Dessa är dock i olika avseenden inte anpassade till svenska förhållanden. Lärarna berättar att de får ägna mycket tid åt att anpassa läromedlen så att de går att använda i den egna undervisningen. Det framkommer även att det är svårt att hitta läromedel i samiska som är anpassat för elevers olika behov vilket i slutändan riskerar att drabba eleverna. Det kan till exempel finnas ett läromedel för de allra yngsta eleverna, men att det sedan kan vara svårt att hitta läromedel för de äldre eleverna eller tvärtom. Tillsynen visar även att det inte finns några tydliga gemensamma former för hur läromedlen ska kvalitetssäkras för att omfatta kraven i kursplanen. En generell utmaning vad beträffar läromedlen inom sameskolan är att de ska anpassas så att de lyfter fram det samiska samtidigt som de ska följa målen i de nationella styrdokumentet. Personalen uttrycker därför att det är viktigt att det förs diskussioner om hur läromedlen på samiska ska kvalitetssäkras i relation till målen för utbildningen. Huvudmannen har ett viktigt ansvar i att hitta gemensamma former för detta.

Eleverna har olika förkunskaper i samiska

Vid tillsynen framkommer att det kan finnas stora skillnader i elevernas förkunskaper i samiska beroende på elevens möjlighet att tala samiska i hemmet. I flera exempel har det framkommit vid föräldrantervjuer att föräldrarna inte pratar samiska i hemmet eftersom föräldrarna själva inte fick prata samiska i skolan och därmed förlorade det samiska språket. Det är självklart svårare för dessa elever att på ett naturligt sätt uppnå en funktionell tvåspråkighet eftersom språket inte talas i hemmet. Vid föräldrantervjuer framkommer även en oro hos flera föräldrar att elever som redan förvärvat goda kunskaper i samiska inte alltid får de utmaningar som de behöver för att fortsätta att utveck-

las i det samiska språket. I båda fallen ställs stora krav på att anpassa undervisningen till elevernas olika behov. Personalen beskriver att det i vissa fall kan vara svårt anpassa undervisningen fullt ut. Vid intervjuer framkommer även att personalen vid de olika skolorna kan känna en osäkerhet huruvida eleverna alltid får den undervisningen i och på samiska som eleverna behöver för att utveckla språket på bästa sätt, men att det kan variera över tid beroende på hur bland annat lärarsituationen ser ut.

Betyg ska sättas i ämnet samiska

Frågan om hur målen och kunskapskraven i kursplanen för samiska ska tolkas och hur lärarna ska bedöma elevernas kunskap i samiska har blivit särskilt aktuell med tanke på den nya läroplanen och det faktum att eleverna ska få betyg i samiska i årskurs 6. Tidigare har man inte satt betyg inom sameskolan vilket intensifierat diskussionen om att skaffa sig rätt kunskap för att kunna bedöma och sätta betyg i det nya betygssystemet. Flera lärare uppger vid intervjuer att referensramarna för hur man ska bedöma elevernas kunskaper i samiska är mycket begränsade och att de kan känna sig osäkra på om lärarna gör likvärdiga bedömningar. Tillsynen visar att lärarna behöver diskutera kursplaneinnehåll och kunskapskrav med varandra i större utsträckning än vad som sker idag. Tolkningar av kursplanen i samiska är inte helt enkla att göra och kräver diskussioner mellan lärarna. Ett exempel på det är att innehållsbeskrivningarna tenderar att överlappa varandra. Språkbruk är ett sådant exempel som naturligt måste ingå i alla områden. Inspektörernas intervjuer med eleverna visar även på att eleverna inte har en tydlig bild av målen och kunskapskraven i kursplanen för samiska. En bidragande orsak till det kan vara att det finns en osäkerhet hos lärarna när det gäller att kunna tolka och konkretisera målen i kursplanen för eleverna.

Många samverkande faktorer – stödjande strukturer behövs

Tillsynen visar att de aspekter som försvårar undervisningen i samiska och elevernas möjligheter att utvecklas så långt som möjligt kan utgöras av flera samverkande faktorer. Flera av dessa har redan nämnts som exempelvis bristen på utbildade lärare och läromedel. Samtidigt visar tillsynen också att det i väsentliga delar saknas en gemensam struktur för sameskolorna hur undervisningen i samiska ska genomföras. Tillsynen visar på vikten av att huvudmannen tar ett tydligare ansvar för att samordna en strategi för att utveckla undervisningen i samiska, så att det säkerställs att eleverna får den utbildning som de har rätt till. I det ingår även att se till att lärarna har den utbildning de behöver

för att kunna undervisa i samiska, att det finns förutsättningar för att kunna göra likvärdiga bedömningar i ämnet samiska och att det finns tillgång till läromedel.

Sameskolstyrelsen har av regeringen uppdraget att främja produktion av läromedel på samiska och med bakgrund av det är det viktigt att huvudmannen närmare analyserar läromedelsbehovet för att hitta nya tidsenliga former för att ta fram, producera och distribuera läromedel. Huvudmannen har det yttersta ansvaret att se till att det finns förutsättningar för skolorna att bedriva en undervisning i enlighet med kraven i läroplanen. Samtidigt är frågornas karaktär så komplexa att de knappast kan lösas enbart av huvudmannen själv. Ett sådant exempel är frågan om att hitta utbildade lärare i samiska vilket kräver gemensamma insatser från många håll. Ifall det inte finns tillgång till utbildade lärare riskerar det att leda till eleverna inte får möjlighet att utveckla sitt samiska språk. Det visar på att det behövs många gemensamma insatser på nationell nivå för att lösa kompetensbehovet. Detta innebär dock inte att huvudmannen kan frångå sig sitt ansvar för att rekrytera utbildade lärare eller att kompetensutveckla sina lärare. I den avslutande delen av rapporten utvecklas diskussionen om vilka insatser som kan behöva diskuteras på nationell nivå för att främja sameskolans utveckling

2.2 Samiska inslag - det som gör en skola till en sameskola

Sameskolornas uppdrag innefattar både att ge eleverna en utbildning som motsvarar de nationella kraven samtidigt som sameskolan ska förmedla det specifikt samiska och vara ett tydligt alternativ till den kommunala skolan.

Sameskolan ska enligt läroplanen förmedla det samiska samhällets normer, värdegrund, traditioner och kulturarv till eleverna. Den samiska kulturen påverkas i takt med att samhället i övrigt förändras. Sameskolans uppdrag är därför inte statiskt utan dynamiskt och måste anpassas i takt med samhällsutvecklingen samtidigt som skolan ska förmedla samernas historia och kultur. Samernas historia är inte heller bara en historia utan flera olika historier. Hur de samiska inslagen ska uttryckas i undervisningen är därför en fråga som ständigt måste hållas aktuell. För att det ska lyckas krävs en tydlig strategi och en levande diskussion mellan skolor och huvudman för att hjälpas åt att tillsammans utveckla de samiska inslagen i utbildningen.

I ämnet samiska finns ett kommentarmaterial till kursplanerna för att tydliggöra ställningstaganden som ligger bakom texterna i kursplanerna. I propositionen "Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan"⁷ anges också att allmänna råd med samisk inriktning för övriga ämnen bör utarbetas. Med utgångspunkt från resultaten av tillsynen och de intervjuer som Skolinspektionen haft med personal på sameskolorna så går det att dra slutsatsen att det skulle vara ett värdefullt stöd för lärarna på sameskolorna om Skolverket tog fram ett sådant stödmaterial.

Under hösten 2012 anordnades gemensamma utbildningsdagar för sameskolornas personal med deltagande från bland annat Skolverket. Dagarna innehöll utbildning om bland annat betygssättning, och seminarier om samisk matematik. Lärarna fick även möjlighet att diskutera med varandra om samiska inslag i olika ämnen.

Kunskap att transformera

I den samiska kulturen finns värden och kunskap som gått från generation till generation. Det kan handla om synen på lärande som är hämtad från den samiska livsstilen och som bygger på praktiska färdigheter som kräver djup kunskap. Svenska skolors större miljömedvetenhet och diskussionen om vikten av att bevara naturen är exempelvis inte någon nyhet i den samiska kulturen. Respekt för naturen och att hushålla med resurser är en kunskap som är djupt förankrad i den samiska kulturen. Intervjuer med lärare och rektorer och visar att det inte alltid är enkel fråga att transformera kunskap från en kontext till annan, det vill säga att omvandla *samisk* kunskap till *västerländsk* kunskap och tvärtom.

Tillsynen visar att det finns skillnader mellan skolor och lärare i vilken utsträckning samiska inslag integreras i olika ämnen och på vilket sätt det sker. Det handlar om hur lärarna planerar undervisningen och konkretiserar målen för eleverna i ämnesövergripande sammanhang, men också om själva genomförandet av undervisningen. En del lärare säger att osäkerheten om att eleverna ska nå de nationella målen, brist på tid och gemensamma samtal med kollegor gör att den samiska infärgningen i undervisningen inte alltid får det självklara utrymme som lärarna själva skulle önska. Intervjuerna visar att engagemanget och viljan att alltid göra det bästa finns hos lärarna, men inte alltid tiden eller

---

⁷ 2008/09:87 "Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan".

formerna för hur de ska gå till. Skolinspektionen vill framhålla att huvudmannen behöver säkerställa att lärarna får stöd och ges tillfälle och utrymme att planera undervisningen utifrån de möjligheter till samisk infärgning som kursplanerna ger.

Hur märks det att man går i en sameskola?

När inspektörerna ställt frågan till eleverna varför man går i en sameskola och vad det betyder i praktiken har svaren varierat. Ett konkret exempel som flera av eleverna har nämnt är att eleverna har möjlighet att delta i något som kallas för kultur dagar. Det innebär att eleverna har möjlighet att delta i olika samiska aktiviteter och på så sätt få möjlighet att koppla ihop skolarbetet med praktisk handling genom att delta vid exempelvis en renskiljning. Många av de intervjuade eleverna uppskattar aktiviteten, men intervjuerna visar att eleverna inte har en tydlig bild av hur det kopplas till målen för utbildningen. Det varierar också hur elevernas erfarenheter och upplevelser från aktiviteten tillvaratas i undervisningen i olika ämnen. Skolinspektionen anser att det är viktigt att skolorna har en tydlig strategi för hur elevernas erfarenheter från kultur dagarna kopplas till målen och undervisningen, så att sammanhangen blir tydligare för eleverna. Skolorna behöver även göra en analys av hur elevernas olika möjligheter att delta i olika aktiviteter vid kultur dagarna ser ut. Vid elev- och föräldraintervjuer framkommer att beroende på elevernas tillgång till sociala nätverk kan möjligheten för eleverna att delta i olika aktiviteter vid kultur dagarna se olika ut beroende på vilket kontaktnät eleverna har. Skollagen är tydlig med att utbildningen ska vara likvärdig oavsett sociala förhållanden. Det är viktigt att skolorna har tydliga former för hur skolan kan hjälpa eleverna att delta i olika samiska aktiviteter vid kultur dagarna oberoende av elevens egna sociala nätverk.

Kultur dagarna är ett exempel hur det finns goda intentioner på hur eleverna ska få möjlighet att tillämpa kunskaper om den samiska kulturen i utbildningen. Samtidigt visar tillsynen att det kan vara svårt för skolorna att hitta former i arbetet som är långsiktiga och där det är tydligt för eleverna hur innehållet är kopplat till målen för utbildningen. Tillsynen visar att det på varje sameskola finns exempel på goda idéer om hur undervisningen kan knytas an till det samiska, men eftersom det i stor utsträckning saknas stödjande strukturer som en hjälp för arbetet blir det mycket upp till den enskilde läraren i vilken utsträckning det sker och hur det sker.

Att stödja elevernas kunskapsutveckling – även i det samiska

Skolorna ska stödja elevernas kunskapsutveckling, men en central fråga för en sameskola är hur kunskapsuppdraget kopplas samman med de samiska inslagen i utbildningen. Minst en gång per termin ska eleven och elevens förälder kallas till ett utvecklingssamtal om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utvecklings bäst kan stödjas. Informationen ska grunda sig på en utvärdering av elevens utveckling i förhållande till läroplanen. Läraren ska även i en individuell utvecklingsplan ge omdömen om elevens kunskapsutveckling i de ämnen som eleven får undervisning i, och sammanfatta vilka insatser som behövs för att eleven ska nå kunskapskraven och i övrigt kunna utvecklas så långt som möjligt.

Skolinspektionen har tagit in individuella utvecklingsplaner och skriftliga omdömen från skolorna. Det är påtagligt hur lite beskrivningar det finns i dokumenten som kopplar samman och speglar det samiska i undervisningen med elevernas utveckling i olika ämnen. Med tanke på målen och syftet med sameskolan vill Skolinspektionen framhålla att det är angeläget att även de samiska inslagen som en del i undervisningen också återspeglas i de dokument som är till för att hjälpa eleverna i sin kunskapsutveckling. Annars finns risk för att det samiska i undervisningen separeras från de nationella målen istället för att bli en naturligt integrerad del i beskrivningen av elevens utveckling mot målen i läroplanen för sameskolan.

Vid elev- och föräldrantervjuer berättar både elever och föräldrar att de tycker att det är svårt att få en tydlig bild vid utvecklingssamtalen av hur det samiska i undervisningen kopplas samman till elevens kunskapsutveckling och målen i olika ämnen. En annan iakttagelse inspektörerna gjort utifrån föräldrantervjuer och enkätfrågor är att föräldrarna inte har någon tydlig information om hur skolorna vill utveckla de samiska inslagen i undervisningen.

Vid den tillsyn som Skolverket gjorde av sameskolan 2003 påpekades bristen på gemensamma utgångspunkter i vad samiskt perspektiv betyder och hur det färgas in i undervisningen. Inspektörerna kan konstatera att bilden idag liknar den bild som fanns vid Skolverkets tillsyn.

Estetiska uttrycksformer - viktigt i den samiska kulturen och historien

Estetiska uttrycksformer inom bildkonst, slöjd och jojk är viktiga i samisk kultur. Samiskt hantverk är exempelvis känt för sin mycket höga kvalitet. Läroplan och kursplanen i samiska uttrycker betydelsen av att tillvarata uttrycksformer som exempelvis musik och bild inom den samiska traditionen. Historiskt var situationen dock en annan då det ansågs att den som exempelvis utövade jojk ägnade sig åt trolldom och kunde dömas till döden. Idag finns exempel på unga musiker som framgångsrikt kombinerar jolkens uttrycksform med andra musikaliska stilar och genrer. Det har också utvecklats många intressanta samarbeten med traditionellt *västerländska* musiker och *samiska* musiker.

Tillsynen visar att det finns en medvetenhet hos personalen om de estetiska uttrycksformernas betydelse i den samiska kulturen. Under skolbesöken kan inspektörerna se att det kommer till uttryck i ämnen som slöjd och bild. Samtidigt finns hinder som försvårar att de kommer till uttryck fullt ut i fler ämnen och sammanhang. Vid intervjuer framkommer att lärare önskar att den samiska konsten, slöjden och musiken än mer skulle kopplas till fler ämnen och lärandeprocesser. Vid intervjuer med elever och föräldrar framkommer att det inte alltid är tydligt för elever och föräldrar hur skolorna vill att de samiska uttrycken inom konst, slöjd och musik ska utformas som en naturlig helhet i utbildningen. Lärare berättar att det kan vara svårt att anpassa och organisera undervisningen där de estetiska ämnenas kreativa möjligheter integreras med det samiska i undervisningen. Det framkommer att skolornas litenhet gör att lärarna måste undervisa i många ämnen. Tillsynen visar även att det är svårt att hitta lärare som har lärarutbildning för den undervisning de bedriver i de estetiska ämnena, och att tjänsteutrymmet är för litet för att kunna skapa heltidstjänster inom de estetiska ämnena. När det gäller de estetiska ämnen visar tillsynen även att det finns brister i skolornas musikundervisning där det saknas musikinstrument och utrustning för att eleverna ska kunna nå målen.

Tillsynen visar att det idag inte finns någon lösning eller tydlig samlad strategi för hur arbetet med de estetiska ämnena och uttrycksformerna ska vara ett led i att utveckla det samiska i utbildningen. Skolinspektionen vill betona vikten av att huvudmannen som ett stöd för skolorna tar ett större samlat grepp för hur arbetet med de samiska inslagen i utbildningen ska utformas och följas upp.

2.3 Sameskolstyrelsens uppdrag som huvudman

Sameskolstyrelsen inrättades 1981 som statlig myndighet. Av instruktionen för Sameskolstyrelsen⁸ framgår att Sameskolstyrelsen ansvarar för utbildning i sameskolan samt i förskoleklass och fritidshem vid en skolenhet med sameskola. Myndigheten ska genom sin verksamhet främja att alla barn till samer får tillgång till en likvärdig utbildning enligt skollagen (2010:800) med samiska undervisningsinslag av god kvalitet i en trygg miljö. Myndigheten ska också främja utveckling och produktion av läromedel för samisk undervisning.

Den nya skollagen tydliggör Sameskolstyrelsens ansvar som huvudman för sameskolorna. Sameskolstyrelsen ansvarar för att utbildningen följer de bestämmelser som finns i skollagen och andra författningar. Sameskolstyrelsen har även utifrån sin instruktion fått ett tydligare och skarpere uppdrag.

Ett stort och mångfacetterat uppdrag

Sameskolstyrelsen har flera skepnader och uppdrag – en statlig myndighet, en nämnd, skolstyrelse och en skolförvaltning. Ledamöterna i Sameskolstyrelsen träffas fyra gånger per år, och består av fem ledamöter. Sametingets formella ansvar för utbildningspolitiken är begränsat till att utse ledamöterna i Sameskolstyrelsen och att efter förslag från Sameskolstyrelsen anställa skolchef⁹. Det politiska ansvaret på riksnivå är också delat då Sametinget lyder under landsbygdsdepartementet medan Sameskolstyrelsen lyder under utbildningsdepartementet.

Vid intervjuer med ledamöterna för nämnden för Sameskolstyrelsen framkommer att det är svårt att som fritidspolitiker hinna med viktiga utvecklingsfrågor vid de få sammanträden som är, och att arbetet delvis försvåras av att ledamöterna är utspridda i landet. Det framkommer att ledamöterna tycker att skol- och utbildningsfrågorna inte har samma dignitet som exempelvis näringsfrågorna i Sametinget. En av förklaringarna till det är att skolfrågorna ligger på Sameskolstyrelsen som vilar under utbildningsdepartementet. Vid intervjun med ledamöterna framkommer att den politiska organisationen och de olika gränsdragningar som följer av detta kan försvåra arbetet med att långsiktigt utveckla de samiska utbildningsfrågorna. Samtidigt finns det starka gemensamma nämnare som språk- och kulturfrågor som inryms inom Sametingets

---

⁸ SFS 2011:131

⁹ Instruktion för Sameskolstyrelsen (SFS 2011:131)

ansvarsområde och som tydligare skulle kunna knytas till de långsiktiga utbildningsfrågorna. Ledamöterna uppger att de önskar att utbildningsfrågan på ett tydligare sätt skulle kopplas till de övergripande politiska frågorna inom sametinget eftersom utbildningsfrågorna är mycket viktiga för kommande generationer unga samer.

Skolchefen har en central roll

I regeringens instruktion för Sameskolstyrelsen framhålls särskilt att skolchefen ska verka för att utbildningen ska utvecklas. Det läggs alltså ett stort ansvar på skolchefen, att utbildningen ska utvecklas utifrån de krav som styrdokumenterna uttrycker för. Med tanke på skolchefens centrala funktion har svårigheten att hitta en varaktig lösning i skolchefsfrågan negativt påverkat förutsättningarna för att långsiktigt planera och utveckla utbildningen. Nyligen har tjänsten som skolchef tillsatts med ett förordnande på fyra år vilket skapar bättre förutsättningar att planera verksamheten.

kvalitetsarbetet viktigt för att utveckla verksamheten

Enligt skollagen ska det systematiska kvalitetsarbetet inriktas mot att uppfylla de nationella målen för utbildningen. För huvudmannen för sameskolan så inkluderar det även de särskilda mål som gäller för sameskolan. Kravet innebär att sameskolstyrelsen systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen.

Tillsynen visar att huvudmannens uppföljning av verksamheten behöver förbättras för att uppnå en effektiv styrning av verksamheten. Sameskolornas uppdrag och spridda geografiska läge kräver en samordning av insatser för att utbildningen ska kunna utvecklas i linje med målen i sameskolans läroplan. Huvudmannen behöver i större utsträckning göra systematiska analyser av vilket stöd och vilka resurser sameskolorna behöver i sitt arbete. Ett sådant exempel är hur de samiska inslagen ska utformas och följas upp i utbildningen. För att lyckas med det ställs krav på att skolorna och huvudmannen hittar goda former för uppföljningar sitt kvalitetsarbete som synliggör sameskolornas särskilda uppdrag. Huvudmannen behöver i större utsträckning följa upp verksamheten så att de organisatoriska och personella förutsättningarna är anpassade för verksamhetens behov.

Kvalitetsarbetet ska dokumenteras

Kvalitetsarbetet på huvudmannanivå ska bygga på de uppgifter som kommer fram i verksamhetens kvalitetsarbete och på andra uppgifter som är väsentliga för uppföljningen och utvecklingen. Huvudmannen behöver därför klargöra hur detta arbete ska bedrivas, och hur resultaten ska omsättas till ett långsiktigt förändringsarbete. Det kan handla om vilka mål, krav och riktlinjer som ska följas upp och utvärderas samt ansvarsfördelningen mellan huvudmannen och enheterna när det gäller uppföljningen.

Varje år upprättar Sameskolstyrelsen utifrån regleringsbrevet en årsredovisning där styrelsen redovisar olika resultatmått som intäkter, kostnader, och elevutveckling. I redovisningen finns också mått på andelen elever som når kunskapskraven i bland annat samiska. Nämnden för Sameskolstyrelsen har även under 2011 sammanställt resultaten från en utvärdering som är gjord för ämnet samiska och som besvarats av personalen på sameskolorna. Utvärderingen är gjord enligt kvalitetsindikatorsystemet BRUKs modell Språk och kunskap. Intervjuer som inspektörerna gjort med personalen visar att frågeställningarna har varit till viss hjälp, men att frågorna inte är tillräckligt anpassade för ämnet samiska.

Utmärkande för de sammanställningar som Skolinspektionen tagit del av vid tillsynen är att de i första hand är redovisningar i olika former. I dokumenten finns iakttagelser från verksamheterna och utbildningen. Det saknas dock adekvata slutsatser om hur de vunna erfarenheterna ska omsättas till ett konkret och långsiktigt utvecklingsarbete för Sameskolan. Det finns inte heller någon analys av hur tidigare utvecklingsinsatser fallit ut eller kopplingar till tidigare upprättade redovisningar som styrelsen sammanställt. I den meningen blir Sameskolans utvecklingsarbete något historielöst vilket skapar sämre förutsättningar att dra lärdom av tidigare insatser.

Skolinspektionen bedömer att huvudmannen i högre utsträckning måste analysera och värdera den information som inhämtas. Vid lärarintervjuer framkommer att det kan vara svårt för lärarna att se kopplingen med den information som inrapporteras in till huvudmannen och hur det i slutändan påverkar det pedagogiska arbetet.

Viktigt att tillvarata synpunkter för att utveckla utbildningen

I arbetet med att följa upp och utveckla verksamheten på ett kontinuerligt sätt är elever och föräldrar viktiga resurser. Genom att fånga upp elevers och föräldrars synpunkter ökar även möjligheten att få ett bra underlag till den gemensamma analysen av måluppfyllelsen och utvecklingsbehoven. Skolinspektionen har i tillsynen inte kunnat se att det finns tydligt utarbetade former på vare sig skol- eller huvudmannanivå för att tillvarata elevers och föräldrars erfarenheter och kunskaper i utvecklingsarbetet. I uppföljningsansvaret på huvudmannanivå ingår också att sammanställa de synpunkter som barn, elever och vårdnadshavare har lämnat på utbildningen genom exempelvis olika undersökningar men också genom den klagomålshantering som huvudmannen är skyldig att organisera¹⁰. Tillsynen visar dock att huvudmannens klagomålsrutiner inte uppfyller skollagens krav (se även rubrik om klagomålshantering). De underlag som huvudmannen får in är viktiga för att identifiera brister i verksamheten och som kan riskera elevernas rätt till en likvärdig utbildning. Med tanke på sameskolans uppdrag är det viktigt att huvudmannen och skolor tillsammans hittar former för hur man på bästa sätt ska fånga upp elevers och föräldrars synpunkter för att utveckla utbildningen och i synnerhet de samiska inslagen i utbildningen.

Kvalitetsarbete – en hjälp för att uppnå likvärdighet i utbildningen

Huvudmannen är ytterst ansvarig för genomförandet av utbildningen och den som ska se till att det finns förutsättningar att bedriva ett kvalitetsarbete som säkerställer kvalitet och likvärdighet i utbildningen. För att kunna följa upp hur förutsättningarna för och genomförandet av utbildningen påverkar måluppfyllelsen är det viktigt att huvudmannen dels genomför egna undersökningar, dels samlar in underlag från enheterna. I sameskolans fall kan det bli extra viktigt att utvärdera särskilda utvalda områden för att kunna prioritera viktiga utvecklingsinsatser. Ett sådant exempel för sameskolan skulle kunna vara hur elevernas tillgång till en utbildning med samiska inslag på de olika skolorna tillgodoses.

Tillsynen av de fem sameskolorna visar att eleverna i olika avseenden inte erbjuds en likvärdig utbildning. Bristerna med förelägganden finns beskrivna i de skolbeslut som finns för varje skola, och finns nämnda i inledningen av denna rapport. Flera av de brister som har konstaterats på skolorna hade kunnat upp-

---

¹⁰ kap. 7 och 8 §§ skollagen.

täckas med en mer systematisk uppföljning på både skol- och huvudmannanivå. Brister i kvalitetsarbetet på såväl huvudmannanivå som skolnivå relaterar till varandra. Resultatet blir att utvecklingsarbetet försvåras och att det blir svårare för huvudmannen att styra och utveckla verksamheten i enlighet med det syfte och mål som finns för sameskolan. Nedan följer några beskrivningar av bristerna som identifierats vid skolorna:

Tillgång till elevhälsa och särskilt stöd

Skollagen föreskriver att eleverna ska ha tillgång till elevhälsa som ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. En viktig del i uppdraget är att elevhälsan ska stödja elevernas utveckling mot målen. Tillsynen har visat att alla elever i sameskolorna inte har tillgång till elevhälsa i enlighet med skollagens krav. Under intervjuer med rektorer har det framkommit att det på en del skolor har varit svårt att hitta lösningar på hur elevhälsan ska organiseras. Skolornas litenhet gör att man av ekonomiska skäl måste hitta samverkanslösningar med kommunen vilket varit svårt för en del av sameskolorna. Officiell statistik visar att Sameskolstyrelsens kostnad för elevvård per elev uppgick till 370 kronor per elev för 2011 vilket är betydligt lägre än om man jämför med gruppen samtliga huvudmän där kostnaden för elevvård per elev var 2290 kronor¹¹.

I Skollagen framgår även att elevhälsan har en uppgift i utredningsarbetet med särskilt stöd vilket kräver att det finns väl fungerande och kontinuerlig samverkan mellan skolans och elevhälsans personal. I de fall då inte finns en fungerande kontinuerlig samverkan blir det svårt för elevhälsan att delta i utredningsarbetet med att kartlägga vilket stöd eleven bäst behöver. Elevhälsans olika kunskaper kommer därför inte till uttryck i utredningsarbetet vilket kan drabba elevens möjligheter att få bästa möjliga stöd. Tillsynen har visat att det kan vara svårt för sameskolorna att hitta en fungerande och stabil organisation för särskilt stöd där elevhälsan ingår. Vi har i tillsynen sett exempel på svårigheter att hitta specialpedagogisk kompetens. En aspekt av det är att det saknas lärare med specialpedagogisk kompetens som även kan samiska. Ofta är lösningarna inte permanenta utan sträcker sig över kortare eller längre perioder vilket gör att det blir svårt att hitta kontinuitet i arbetet med särskilt stöd. En fördel är dock att tack vare de små grupperna kan lärarna ge mycket stöd i inom ramen för den ordinarie undervisningen.

---

¹¹ Sveriges officiella statistik Tabell 2A

Under tillsynen har det framkommit exempel på elever som inte fått de särskilda stöd de har rätt till inom rimlig tid. Intervjuerna har visat att en bidragande orsak till detta är att det funnits missuppfattningar och oklarheter i det resursfördelningssystem som tillämpas av huvudmannen vilket lett till en otydlig ansvarsfördelning mellan skola och huvudman. Vid föräldraintervjuer framkommer att det har lett till att föräldrar fått kämpa hårt för att deras barn ska få rätt stöd. Skolinspektionen vill betona att det är mycket viktigt att det finns en tydlig ansvarsfördelning som säkerställer att elever får det stöd de behöver i tid samt att huvudmannen i sitt kvalitetsarbete ser över vilka effekter resursfördelningen får för utbildningen och hur det påverkar barn och elevers utveckling och lärande.

Klagomålshantering och information

Enligt skollagen ska huvudmannen ha skriftliga rutiner för att ta emot och utreda klagomål mot utbildningen. Tillsynen visar dock att Sameskolstyrelsen klagomålsrutiner inte är tillräckligt kända inom verksamheterna, och att ansvarsfördelningen inte är tydlig. Enligt skollagen ska även information lämnas på ett sådant sätt att rutinerna blir kända för de som vill lämna klagomål. Vid tillsynen har det framkommit att föräldrar och elever inte känner till hur de kan lämna klagomål på utbildningen till huvudmannen. Många av de intervjuade föräldrarna tycker inte att informationen som lämnas av huvudmannen överlag är tillräcklig, och att det även är svårt att hitta information trots att man som förälder aktivt söker information. Sameskolstyrelsen har i sin instruktion ett tydligt uppdrag att informera om sameskolan och samiska undervisningsinslag i skolväsendet.

Utrustning och materiel

Enligt skollagen ska eleverna ha tillgång till utrustning och lokaler som behövs för att syftet med utbildningen ska uppnås. Tillsynen har visat att inte alla elever inom sameskolan har tillgång till den utrustning och de lokaler de behöver för att kunna uppnå syftet och målen för utbildningen. Vid en del av skolorna har eleverna exempelvis inte tillgång till de musikinstrument och den utrustning de behöver för att kunna uppnå målen i musikämnet. Samtidigt har inte alla elever tillgång till lärare som är utbildade för den undervisningen de bedriver vilket ytterligare försvårar för eleverna att uppnå målen för ämnet musik.

Datoranvändning och användandet av internet är en naturlig del i ungas liv. För att eleverna ska kunna få en tidsenlig utbildning krävs att eleverna har tillgång till fungerande datorer och nätverksuppkopplingar. Tillsynen har dock visat att det varierar i vilken utsträckning eleverna har tillgång till sådant. Enligt den nya skollagen ska eleverna även ha tillgång till skolbibliotek som också ska användas i skolans pedagogiska verksamhet för att stödja elevernas lärande. Vid skolbesöken har dock inspektörerna kunnat konstatera att alla elever inte får tillgång till skolbibliotek på det sätt som föreskrivs i skollagen.

Inom ämnet idrott och hälsa ska eleverna bland annat lära sig simma. Kursplanen ger också uttryck för att eleverna ska lära sig badvett och säkerhet vid vatten vintertid. Vid elevintervjuer berättar elever att simundervisningen är viktig eftersom man måste kunna simma för att klara av farliga situationer vid vatten när man vistas i fjällvärlden. Tillsynen visar att det varierar stort mellan skolorna hur mycket simundervisning eleverna får. En del elever har på grund utav lokalbekymmer inte fått simundervisning under läsåret.

Behovet av samverkan är stort

Behovet av samverkan inom olika områden har löpt som en *röd tråd* i denna rapport. Det har handlat om behovet av en ökad samverkan inom sameskolorna, mellan sameskolorna och mellan sameskolorna och huvudmännen. Ytterligare ett område för samverkan som behöver utvecklas är samverkan mellan sameskolorna och de kommunala skolorna där sameskolans elever börjar i årskurs 7. Många av sameskolornas elever kommer dessutom att ha integrerad samisk undervisning när de börjar i årkurs 7. Tillsynen visar dock att samverkan är mycket begränsad mellan de kommunala skolorna och sameskolorna. Skolinspektionen tycker att det är förvånande bland annat med tanke på att Sameskolstyrelsen ingår avtal med de kommunala huvudmännen avseende den integrerade samiska undervisningen.

Bristen på samverkan försvårar övergångar för eleverna mellan sameskolan och den kommunala skolan. Eleverna skulle också vinna mycket på att det fanns en dialog mellan skolformerna kring övergripande pedagogiska frågor, kunskapsyn, metod- och bedömningsfrågor. I kvalitetsarbetet är det viktigt att huvudmännen följer upp hur det går för eleverna när de lämnat sameskolan.

Tillsynen har som tidigare nämnts visat att huvudmännen behöver säkerställa att eleverna får tillgång en elevhälsa enligt kraven och lärare som är utbildade för den undervisning de bedriver. Huvudmännen måste också säkerställa att

lärarna som undervisar inom sameskolorna är anställda av huvudmannen. För att hitta lösningar på detta krävs att det finns en samverkan med de kommunala huvudmännen för att kunna ingå avtal och hitta lösningar som säkerställer att sameskolans elever får tillgång till den utbildning de har rätt till.

3. Avslutande diskussion

Sameskolan har ett mycket viktigt uppdrag att kunna ge eleverna en utbildning med samisk inriktning som samtidigt motsvarar utbildningen för årskurserna 1-6 i grundskolan. Genom den tvåspråkiga undervisningen och undervisningen med samiska inslag kan såväl elevernas språk- och identitetsutveckling främjas. I detta ligger ett stort mervärde med många möjligheter. Inspektörerna har under tillsynen på nära håll kunnat se betydelsen av att eleverna får möjlighet att utveckla sin samiska och kulturella identitet.

Flera av de brister och utvecklingsbehov som tillsynen visat på går att härleda till processer och organisatoriska frågor som huvudmannen och sameskolorna själva måste och kan arbeta med. Samtidigt visar tillsynen att det finns komplexa samband av samverkande faktorer som påverkar förutsättningarna för sameskolorna. Ett sådant exempel är tillgången till lärare i samiska och lärare med *dubbel kompetens*, det vill säga lärare med samisk kompetens och lärarutbildning för den undervisningen lärarna bedriver i de olika ämnena. Det faktum att sameskolorna är små enheter påverkar också skolornas möjligheter att skapa tjänster som är attraktiva eftersom tjänstetrymmet är så litet. Högskoleverket har i rapporten *Läraryrsörjning för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?*¹² betonat vikten av att etablera en lärarutbildning för bland annat samiska.

Det finns även andra strukturella aspekter som påverkar sameskolans möjligheter att ge en eleverna en god utbildning och som bidrar till att bevara den samiska kulturen och språket. En sådan fundamental aspekt är att det samiska språket med dess olika varieteter lever vidare. Av förarbetena till skollagen betonas att eftersom samerna är en nationell minoritet och Sveriges enda urfolk är det av yttersta vikt att bevara den särart som samerna och det samiska språkets olika varieteter utgör. I Sametingets lägesrapport *De samiska språken i Sverige 2011*¹³ lyfts frågan om behovet av en revitalisering av det samiska språket

---

¹² Läraryrsörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?
Redovisning av ett regeringsuppdrag. Rapport 2011:14.

¹³ Sametinget. *Lägesrapport för de samiska språken 2011*

för att skapa förutsättningar för att de olika samiska varieteterna kan leva vidare. I rapporten tas även behovet upp av att använda undervisningsmodeller som stärker tvåspråkighet. Med tanke på resultaten av tillsynen tycker Skolinspektionen att det är en intressant tanke hur olika aktörer i större utsträckning skulle kunna samverka för att skapa goda förutsättningar för sameskolorna till exempel genom att skapa resurser för att samordna läromedel.

Tillsynen har visat på att det finns ett behov hos personalen att få kompetensutveckling och stöd för metodik i flerspråkighet eller didaktik rörande de specifikt samiska språken. I förlängningen skulle det vara intressant om dessa insatser kunde kopplas till forskning eftersom det idag inte finns särskilt mycket forskning på samisk språkutveckling bland barn¹⁴. Samarbete mellan skolor, forskning och andra aktörer skulle vara värdefullt för skolorna i arbetet med att utveckla utbildningen, och ett sätt för forskningen att i större utsträckning få fäste i skolorna. Intressant att nämna i detta sammanhang är att styrelsen för Sametinget nyligen beslutat att anta ett utbildningspolitiskt program som bland annat ska leda till att skapa förutsättningar för att få fram fler lärare i samiska samt förbättra samiska läromedel¹⁵.

Under tillsynen av sameskolan har Skolinspektionen uppmärksammat utmaningar och organisatoriska svårigheter när det gäller sameskolans verksamhet. Sameskolstyrelsen är en liten myndighet med samma ansvar som övriga skolhuvudmän, men har också som statlig myndighet ett omfattande uppdrag. När det gäller Sameskolstyrelsens uppdrag specifikt som huvudman har tillsynen visat att det finns brister i verksamheten och att den är sårbar med tanke på dess småskalighet. I betänkandet av *Skolmyndighetsutredningen – Tre nya skolmyndigheter*¹⁶ konstateras att den nuvarande organisationen för hur Sameskolstyrelsen är organiserad inte är helt problemfri. Ett par av bekvämligheterna som utredningen pekar på är den lilla myndighetens relativt omfattande uppdrag, och den ansvarsuppdelning som finns mellan Sameskolstyrelsen och Sametinget. Sametinget utser visserligen ledamöterna i Sameskolstyrelsen, men saknar reellt inflytande eftersom Sameskolstyrelsen inte lyder under Sametinget. Utredningen föreslog därför att samla ansvaret för sameskolan i Sametinget. En av fördelarna man pekar på i utredningen var att ett samlat ansvar skulle öka möjligheten att samordna informationsuppgifter och att leda och utveckla det samiska språkarbetet, så att skolan också blir en viktig del i det arbetet. I utred-

---

¹⁴ <http://castl.uit.no>

¹⁵ <http://www.sametinget.se/30129>

¹⁶ SOU 2007:79

ningen hänvisar man även till Norge där sameskolan inordnats i det norska sametinget.

Skolinspektionen anser att det behöver göras närmare analyser av vilka åtgärder som krävs för att uppnå en effektiv och ändamålsenlig styrning av sameskolans verksamhet. Skolinspektionen kan konstatera att de frågor som ställs i betänkandet fortfarande är aktuella. Tillsynen har på olika punkter visat på behovet av att huvudmannen tar ansvar för att samordna och följa upp verksamheten. Samtidigt behöver det undersökas och diskuteras hur Sameskolstyrelsens reella förutsättningar ser ut för att klara sitt uppdrag som skolhuvudman kombinerat med det myndighetsansvar som är reglerat för Sameskolstyrelsen.

Skolinspektionens tillsyn av sameskolorna ger inte en heltäckande bild av sameskolans verksamhet eller alla svar på vad som behövs för att sameskolorna ska utvecklas. Tillsynen har dock visat att det finns viktiga utmaningar att arbeta med för att sameskolorna ska kunna fortsätta att ha den viktiga betydelse som de har. Besöken som inspektörerna gjort på sameskolorna visar samtidigt att det finns mycket positivt att tillvarata i verksamheten. Det finns engagemang, kunnande och stolthet över det samiska som är viktiga incitament för att ständigt utveckla sameskolan. Till sist vill Skolinspektionen framhålla att Sameskolorna är en nationell angelägenhet och det är viktigt att många parter på nationell nivå samverkar för att skapa rätt jordmån och förutsättningar för att sameskolan och eleverna i sameskolan ska få en så god utbildning med samisk inriktning som är möjlig.

4. Referenser

Skollag (2010:800)

Läroplan för sameskolan – (SKOLFS 2010.251)

-Skolverkets föreskrifter om kursplan i samiska

-Skolverkets föreskrifter om kunskapskrav i samiska

-Förordning med instruktion för Sameskolstyrelsen (SFS 2011:131)

-Proposition (2009/10:165)

-SOU 2007:79

-Sameskolförordning (1995:205)

-Proposition 2001/02:14- Hälsa, lärande och trygghet

-Scriptum nr. 35- Umeå universitet, forskningsarkivet

-Lärförsörjningen för de nationella minoriteterna – hur kan den tryggas?

-Redovisning av ett regeringsuppdrag. Rapport 2011:14.

- Sametinget. - Lägesrapport för de samiska språken 2011*
- European charter for regional or minority languages. Application of the charter in Sweden. ECRML (2011) 4. <http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/EvaluationReports/SwedenECRML4>*
- Diskrimineringen av samer DO:s rapportserie 2008:1*
- Samer ett ursprungsfolk i Sverige – M.Svonni, professor, Umeå Universitet (Tromsö Universitet).*
- 2008/09:87 "Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan".*
- Sveriges officiella statistik Tabell 2A*
- Europarådets ramkonvention, artiklarna 5, 13 och 14*
- Förenta nationernas (FN:s) barnkonvention, artikel 30*
- Förenta nationernas deklaration om urfolkens rättigheter (A/61/L.67), artikel 14*
- Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)*
- Skolfs (2003:8). Skolverkets föreskrift om kursplan för samiska i sameskolan och grundskolan.*
- Skolverket, diarienummer 56–2003:0152*
- Skolverket, diarienummer 56–2004:690*
- Skolinspektionen, diarienummer 53–2008:1385*
- Utbildningsdepartementet (2010). Utredning av frågor om sameskolan. Promemoria, bilaga till protokoll 2010-05-10 § A 20.*